

Opleveringsrapport
Collected Works Edward Schillebeeckx
3 december 2014

Aan: Bestuur Stichting Edward Schillebeeckx
Werkgroep 'verzameld werk Edward Schillebeeckx'

De start en aanleiding van het project

Op initiatief van de Stichting Edward Schillebeeckx werd op 5 november 2003 een eerste keer bijeengekomen met de werkgroep (Borgman, Derkse, Häring, Maas, Schoof, Schreiter en Sterkens, met Bosman als notulist) om een vrijblijvende discussie te voeren over de wenselijkheid en de haalbaarheid van het uitgeven van de 'verzamelde werken' van Edward Schillebeeckx, en in welke taal (Nederlands of Engels) en welke vorm (kritische editie met commentaar of niet) dit zou moeten gebeuren. Gelet op de haalbaarheid en de doelstellingen van de Stichting Edward Schillebeeckx, alsook omdat een aantal belangrijke werken niet langer in het Engels beschikbaar zijn, ontstond er snel consensus over de uitgave van een serie met geselecteerde Engelstalige werken. De selectie van dit werk werd gemaakt op grond van hun belang, hun (toenmalige) impact op de ontwikkeling van de theologie, en de receptie ervan door het lezerspubliek. In de selectie van het werk zouden ook overlap en lacunes zoveel als mogelijk worden vermeden. Ter vergadering werden meteen al een aantal werken genoemd die niet zouden mogen ontbreken en werd besloten dit project te starten.

De werkzaamheden

De werkzaamheden verliepen in een aantal fasen die feitelijk in elkaar overliepen en nogal uiteenlopende tijdsinvesteringen vergden. Ze worden hier slechts voor de duidelijkheid onderscheiden met vermelding van ieders aandeel erin.

In een eerste fase werd de definitieve selectie gemaakt in een onderling overleg door Ted Schoof, Erik Borgman, Frans Maas en Robert Schreiter. Dit resulteerde in een selectie van 10 boeken. Daaraan zou later nog een elfde volume worden toegevoegd, bestaande uit een aantal belangwekkende artikelen die grotendeels niet eerder in het Engels verschenen. Bij een nadere blik werden twee artikelen (voor dit elfde volume) als niet prioritair aangemerkt en werd een derde verwijderd omwille van de overlap met ander werk in de serie. Tegelijkertijd ging Sterkens op zoek naar financiering. Er kwamen formele en informele toezeggingen van de Vlaamse en Nederlandse dominicanen, het SKaN-fonds, de Radboud Stichting en de Maurits van Kattendijke Stichting. Omdat de toezeggingstermijn verliep en er in een latere fase geen hernieuwde aanvraag werd ingediend, is – naast een zeer grote bijdrage van de dominicanen – er uiteindelijk slechts succesvol beroep gedaan op het laatstgenoemde fonds. Veel later, in de zesde fase van de werkzaamheden (correctie drukproeven), werd een aantal uren studentassistentenschap toegezegd door de Faculteit der Theologie van de RU Nijmegen. De Vlaamse en Nederlandse provincies van de Orde der Dominicanen (vol. 1-11) en de Faculteit der Theologie (vol. 11) worden bedankt voor hun steun in de algemene inleiding op de serie.

In een tweede fase werden de geselecteerde werken gescand en omgezet in als tekst bewerkbare MS Word documenten. Bij de verzameling van de Engelstalige boeken bleken in sommige gevallen verschillende edities te bestaan voor de Amerikaanse en de Europese markt. Soms enkel met verschillende paginering, soms ook met van elkaar afwijkende tekst. Desgevallend werd gekozen voor de laatste druk van de Engelse (UK) editie. Geen van de geselecteerde publicaties was in digitale vorm beschikbaar. Hoewel hedendaagse software goed in staat is om Engelstalige tekst te herkennen, leverden de talrijke sigla en afkortingen, de aanwezigheid van andere talen in tekst, noten en bibliografie, en de aanwezigheid van (al dan niet getranscribeerd) Grieks, Latijn, Aramees en Hebreeuws nogal wat moeilijkheden op. Daarom was het nodig de gedigitaliseerde tekst door te lezen en te verbeteren. Dit gebeurde nauwkeurig voor vol. 1-5, en met wat minder nauwkeurigheid voor vol. 6-10 omdat deze laatste naar verwachting toch nog op taal moesten worden nagekeken. De voetnoten of eindnoten werden manueel ingevoerd. Scannen en tekstcorrectie werden gedaan door respectievelijk Tatok Kristanto en Carl Sterkens, en werden afgerond tegen maart 2006. Tatok Kristanto werd voor deze werkzaamheden (alsook voor de vormgeving in een latere fase) toegevoegd aan de in de inleiding vermelde lijst van leden van de werkgroep.

In een derde fase (september 2006) werd gekeken naar de publicatierechten en vertaalrechten, en werd door Dick Boer het eerste contact gelegd met mogelijke uitgevers. Auteursrechten worden in Europa van rechtswege toegekend (aan de auteur), maar daarnaast diende onderscheid te worden gemaakt tussen publicatierechten en vertaalrechten. De publicatierechten berustten bij de uitgevers Nelissen en/of Continuum. De vertaalrechten berustten bij de vertaler en/of de Engelstalige uitgever (veelal Sheed & Ward). Voor zover rechten op het werk van Schillebeeckx onder uitgeverij Nelissen vielen, droeg Dick Boer deze over aan de Stichting Edward Schillebeeckx. Uit de verkennende rondvraag bleek dat meerdere uitgevers interesse hadden in de Collected Works. De werkgroep sprak zijn voorkeur uit voor Continuum (Londen), het latere Bloomsbury T&T Clark (2012). Dick Boer werd toegevoegd aan de werkgroep, alsook Nico Schreurs en Mijke Jetten die ondertussen respectievelijk voorzitter en ambtelijk secretaris van de Stichting Edward Schillebeeckx werden.

In een vierde fase werd de Engelse taal op haar juistheid gecontroleerd. Deze fase wordt hier procedureel beschreven zonder in te gaan op concrete inhoudelijke discussiepunten. De taalcorrectie werd met name nodig geacht voor de volumes 6-10. In eerste instantie beoordeelden Schoof, Maas, Borgman en Schreiter een tiental cruciale Engelstalige pagina's in een aan hen toegewezen boek in vergelijking met de Nederlandstalige editie. Dit gebeurde om beter inzicht te krijgen in de kwaliteit van de vertalingen, en om een inschatting te kunnen maken van de omvang van het werk wanneer tot correctie zou worden besloten. Bij de beoordeling van de kwaliteit van de vertalingen werd in eerste plaats gelet op de juistheid van de vertaling van de (theologische) begrippen. Ook, maar in mindere mate, werd gelet op stilistische kenmerken. Dit leidde tot de conclusie dat er inderdaad nader naar de volumes 6-10 moest worden gekeken. Toch werd niet voor ieder volume dezelfde procedure nodig geacht. Gelet op de verschillende omvang van de

volumes zit er ook nogal wat variatie in de tijdsinvestering tussen de verschillende volumes.

Voor volume 6 (*Jesus. An experiment in Christology*) werd Sr. Johanna Dunham eerst verzocht de eerste honderd pagina's te corrigeren om de kwaliteit van haar werk te beoordelen. Daarbij werkte ze op papier (digitaal ingevoerd door Schreurs) en maakte ze in het merendeel van de gevallen correcties, maar op andere plaatsen slechts een aanduiding in de marge (een kruisje) wanneer ze iets als onadequaat vertaald achtte. De wijzigingen werden beoordeeld door Schreiter die ze als grotendeels adequaat achtte en door Schoof die ze veelal acceptabel maar vaak ook als te gedetailleerd beschouwde. Dunham kreeg de opdracht haar werk voort te zetten. Ook nu weer werkte ze aanvankelijk slechts op papier (digitaal ingevoerd door Schreurs), nadien meteen digitaal. Doorheen het boek werkte ze evenwel met verschillende mate van nauwkeurigheid (bv. p. 200-400 zeer weinig correcties, nadien weer veel meer). Deze variatie, maar ook de aard van de correcties, leidde tot ontevredenheid bij Schoof, die haar wijzigingen al dan niet aanvaardde. Vol. 6 werd vervolgens in zijn geheel bezorgd aan Marcelle Manley (zowel de door Dunham gecorrigeerde versie, de oorspronkelijke versie van Hoskins, als het Nederlandse origineel dat Manley ook nauwkeurig doornam). Manley voerde haar wijzigingen meteen digitaal door in de eerder door Dunham gecorrigeerde versie, en deze werden later door Schoof geaccepteerd of van commentaar voorzien. Na een tweede ronde door Manley loste Sterkens de resterende problemen op.

Voor volume 7 (*Christ. The Christian Experience in the Modern World*) werden wijzigingen op papier aangebracht door Schoof. Deze werden digitaal ingevoerd door Schreurs (p. [001-100]) en Roding ([101-908]) en gecontroleerd door Sterkens. Vervolgens werden ze een tweede keer doorlopen door Schoof. Verder werd een tot dan toe onvertaald gebleven gedeelte over de bevrijdingstheologie in Latijns Amerika (uit de tweede editie van het Nederlands origineel) in het Engels vertaald door Schreiter (Collected Works p. 753ff, na [757]) en op de betreffende plek in de Engelstalige versie ingevoerd.

Voor volume 8 (*Interim Report*) werd de opdracht verleend aan Sr. Johanna Dunham om het boek in zijn geheel te corrigeren. Dit resulteerde in veel stilistische en in mindere mate inhoudelijke wijzigingen. Stephan van Erp accepteerde de wijzigingen en werd hiervoor toegevoegd aan de in de inleiding vermelde lijst van leden van de werkgroep. Vervolgens doorliep Schoof de tekst opnieuw en maakte nieuwe aanpassingen ondermeer omdat het Nederlands niet steeds doorzien werd, en er van andere delen afwijkende wijzigingen in voorkwamen. Op talrijke plaatsen werd de terminologie uit de oorspronkelijke vertaling van Bowden opnieuw ingevoerd. Sterkens paste nadien de verwijzingen naar en de citaten uit vol. 6 en vol. 7 aan in overeenstemming met de ondertussen aangepaste tekst van deze volumes in de 'Collected Works'. Desgevallend gebeurde dit met medeneming van de nieuwe voetnootnummering uit vol. 6 en vol. 7.

Voor volume 9 (*The Church with a Human Face*) werden serieuze inhoudelijke wijzigingen op papier aangebracht door Schoof. Deze werden digitaal ingevoerd door Schreurs en gecontroleerd door Sterkens. Vervolgens werden ze een tweede keer doorlopen door Schoof.

Voor volume 10 (*Church. The Human Story of God*) werden wijzigingen op papier aangebracht door Schoof. Deze werden digitaal ingevoerd door Schreurs (p. [001-149]) en

Roding ([150-267]) en gecontroleerd door Sterkens. Vervolgens werden ze een tweede keer doorlopen door Schoof.

Voor volume 11 (*Essays. Ongoing theological quests*) werden de tot dan toe onvertaalde (Nederlandse) artikelen eerst gescand en als gecorrigeerde Nederlandse tekst opgeslagen in MS Word door Sterkens. De artikelen werden naar het Engels vertaald door Marcelle Manley. Twee artikelen waren reeds eerder vertaald: *Op zoek naar een levende God*, de aanvaardingsrede uit 1959, door Edward Fitzgerald en Peter Tomlinson; en *Naar een herontdekking van de christelijke sacramenten*, TvT 2000, door Marcelle Manley. De vertalingen door Manley werden van feedback voorzien door Schoof. Na een tweede ronde door Manley loste Sterkens de beperkt aantal resterende problemen op.

Zo nodig heeft Ted Schoof tijdens het proces van taalaanpassing voor alle volumes (6-11) adviezen gevraagd aan Robert Schreiter, Erik Borgman en Fergus Kerr.

Tussentijds werden de inleidingen geschreven op de afzonderlijke volumes door Schoof (vol. 1-5), Häring (vol. 6), Schreiter (vol. 7), Hilbert (vol. 8), Borgman (vol. 9), Boeve (vol. 10) en Schoof & Sterkens (vol. 11). Schoof en Sterkens stelden aan de auteurs van de inleidingen aanpassingen voor om ze qua omvang en vorm op elkaar gelijkend te maken. Ook stelden Sterkens en Schoof een tekst voor als algemene inleiding op de serie in naam van Schreurs (als voorzitter van de Stichting). De inleidingen werden vertaald door Marcelle Manley, met uitzondering van die voor vol. 6 (door Fergus Kerr, eveneens ook nagelezen door Manley). Omdat de inleiders zich baseerden op Schillebeeckx' oorspronkelijke publicaties, werden eventuele citaten in de inleidingen later door Sterkens gecontroleerd en zo nodig aangepast naar de herziene versie van de 'Collected Works'.

In een vijfde fase werden de boeken opgemaakt in een uniforme lay out. Het format werd ontworpen door Sterkens en het werk grotendeels gedaan door Tatok Kristanto (met aanpassingen door Sterkens). Desgevallend werden eindnoten omgezet in voetnoten, waarbij per boek de nummering van de voetnoten nu consequent per onderdeel (bv. per deel of per hoofdstuk) wordt hervat. Dat was niet overal het geval. De verwijzingen ('cross-references') naar voetnoten op andere plaatsen in de tekst (of in het notenapparaat zelf) werden bijgevolg ook aangepast. Kopteksten ('headers') werden per boek consequent doorgevoerd per onderdeel. Ook dat was in de oorspronkelijke publicaties niet altijd het geval. Om verwijzingen in secundair werk (over Schillebeeckx) terug te kunnen vinden, werd de paginanummering van de oorspronkelijke publicaties (i.e. de laatste UK editie) in de marges tussen vierkante haken geplaatst (bv. [001]). Op de plaats van het eerste woord op een nieuwe pagina in de oorspronkelijke publicatie werd de oorspronkelijke pagina in de marge van de 'Collected Works' geplaatst. Aldus konden de pagina-aanduidingen in de reeds bestaande indices van auteurs, begrippen en bijbelverwijzingen worden behouden. Indices verwijzen dus naar de oorspronkelijke paginering, wat ook duidelijk is aangegeven bovenaan de indices. Sterkens schreef de blurbs (achterflapteksten) van alle volumes, en deze werden gecontroleerd door Schoof. Sterkens en Schoof stelden voor ieder volume 'How to use this book' (p. v) op waarin kort wordt vermeld op welke wijze naar het werk moet worden verwezen, dat wil zeggen hetzij naar de oorspronkelijke pagina's ([001]), hetzij naar de nieuwe pagina's, hetzij eventueel naar beide. In 'How to use this book' wordt zo nodig ook kort gemeld in welke mate er

aanpassingen zijn ten opzichte van de oorspronkelijke Engelse editie. Meer uitgebreid is die informatie in de algemene inleiding te vinden.

In een zesde fase werden de drukproeven op papier nagekeken. Daartoe werden de MS Word documenten omgezet in pdf-formaat en vervolgens afgedrukt. Ook deze fase ging nog zonder bemoeienis van de uitgever omdat de boeken door ons 'camera-ready' in pdf-formaat zouden worden aangeleverd. De drukproeven werden meermaals nagekeken, met name omdat iedere aanpassing weer leidde tot verschuivingen in de pagina-indeling en de aanduiding van de paginanummers van de oorspronkelijke publicatie in de marge (bv. [001]). Deze controle omvatte ondermeer het nakijken van de juiste locatie van oorspronkelijke paginanummering in de marge, en de juiste pagina-aanduiding in de *Contents*. Omdat de aandachtspunten voor ieder volume verschillend waren, schreef Sterkens telkens een korte instructie voor de correctie van de drukproeven. Alle opmerkingen/correcties op papier werden gedigitaliseerd door Roding. Sterkens voerde een tussentijdse controle (na de eerste correctie) en een finale controle (na de tweede correctie) uit. Het nakijken van de drukproeven werd gedaan door de onderstaande personen voor de volgende volumes:

1. Turton, Sterkens
2. Rofinus, Schreurs
3. Schreurs, Vermeer
4. Jetten, Maas
5. Boer, Jetten
6. Alpers, Sterkens
7. Alpers, Sterkens
8. Roding, Sterkens
9. Schoof, Sterkens
10. Sterkens, Roding
11. Sterkens, Roding

In een laatste fase is er meer intensief contact met de uitgever Bloomsbury T&T Clark. Reeds eerder, op 28 februari 2011, hadden Schreurs en Sterkens een bezoek gebracht aan het toenmalige Continuum (London) voor het opstellen van het contract. Het contract, gedateerd januari 2011 (sic), werd aangegaan tussen de Stichting Edward Schillebeeckx en Continuum en voor de eerste partij ondertekend door haar voorzitter Schreurs. Het contract voorziet in een gedrukte versie in hardback, gevolgd door een paperback editie achttien maanden later.

Op 28 juni 2014 stelde Bloomsbury T&T Clark (waar Continuum ondertussen in opging) een addendum voor dat betrekking heeft op de digitale publicaties van het verzameld werk en de eventuele verspreiding in andere vormen (readers etc.). Sterkens en Schreurs pleiten daarop beargumenteerd voor een beperking tot verspreiding in andere vormen tot maximaal 30 pagina's per volume. Tevens dringt Sterkens er bij Bloomsbury op aan om de digitale uitgaven (ebooks, kindle, e-editions) de bladspiegel en paginanummering te behouden om een eenduidig systeem van refereren te garanderen, een element waar juist veel zorg aan is besteed bij de totstandkoming van het verzameld

werk. Op 2 oktober 2014 wordt tot overeenstemming gekomen en wordt het *'Addendum to the Memorandum of Agreement'* ondertekend waarin de verzoeken werden ingewilligd.

In de laatste fase verliep het werkoverleg met Bloomsbury tussen Sterkens enerzijds en Anna Turton (p. i-iv en procesbewaking) en Miriam Cantwell (vormgeving covers) anderzijds. Bloomsbury verzorgde p. i-iv (waarop vijf correctierondes nodig waren) en de front- en back-cover. Op verzoek van Sterkens werd het kaftontwerp voorzien van een foto met een andere foto voor ieder volume. De selectie van de verschillende coverfoto's gebeurde door Jetten, Snijdewind en Sterkens die daarvoor een keuze en benaderende datering maakten uit een gedigitaliseerde pre-selectie van Arthur Bruls (KDC Nijmegen).

Begin juli 2014 kwam de serie beschikbaar in de boekhandel. De serie is te bestellen bij Bloomsbury. Op 7 augustus 2014 werd het zogenaamde eerste exemplaar van het verzameld werk in een besloten bijeenkomst aangeboden door de voorzitter van de stichting (Schreurs) en de eerste twee editors van de serie (Schoof en Sterkens) aan de provinciaals van de Vlaamse en Nederlandse provincies van de Orde der Dominicanen in Heverlee (België). Op 29 augustus 2014 vond een publiekspresentatie plaats in het grotere kader van het zogenaamde Schillebeeckx-congres. Die presentatie vond plaats in de centrale bibliotheek van de universiteit, Erasmuslaan 1, Nijmegen. Daar hielden Schreurs en Schoof ieder een korte inleiding op het Verzameld Werk.

Namens de werkgroep 'Collected Works Edward Schillebeeckx'

Carl Sterkens
03-12-2014